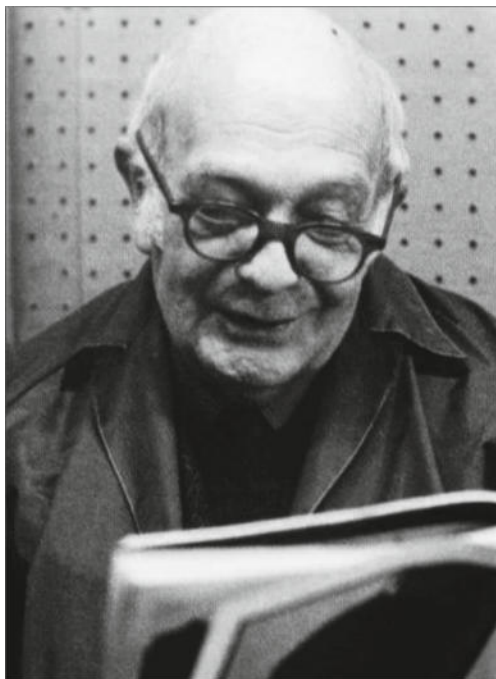

Jazykovědec František Kopečný nejen mýma očima

Luboš Veselý

František Kopečný
(foto: Bob Pacholík, 1987)

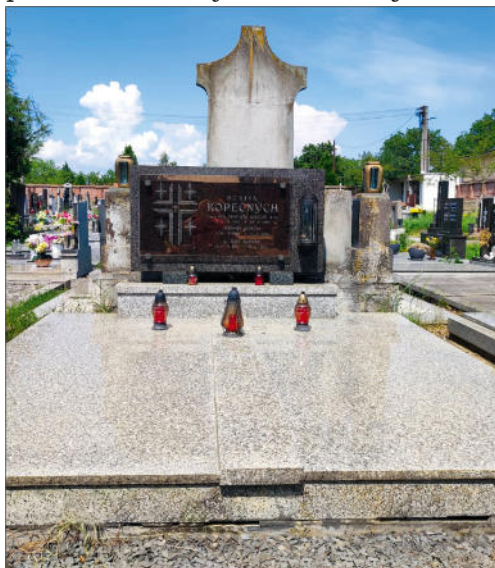
František Kopečný (4. 10. 1909 – 27. 3. 1990), Moravan, rodák z Určic u Prostějova, obyvatel Vrahovic (od roku 1973 součást Prostějova), katolík, zemřel a je pochován ve Vrahovicích (u kostela sv. Bartoloměje, asi devět minut svižnou chůzí od ulice Kopečného), jazykovědec (bohemista, slavista, syntaktik, etymolog, srovnávací lingvista, morfolog, dialektolog ...), vysokoškolský pedagog (univerzity v Brně a v Olomouci), polyglot (francouzština, španělština, němčina, angličtina, ruština, maďarština, latina, řečtina ...), autor knih *Nářečí Určic a okolí*,

Základy české skladby, Slovesný vid v češtině, Etymologický slovník jazyka českého, Dobrodružství etymologie, Průvodce našimi jmény ... Úkolem tohoto textu však není představit životopisná data F. Kopečného, ale vystihnout výrazné vlastnosti Kopečného-jazykovědce. (Podrobnější informace o jeho profesní a životní dráze lze nalézt na řadě míst, uveďme alespoň Komárkův blahopřejný medailon *K sedmdesátinám Františka Kopečného*, uveřejněný v časopise *Naše řeč* [dostupný též online na adrese <https://tinyurl.com/kopecny>], a publikaci *Doc. PhDr. František Kopečný, DrSc. 1909–2009*, vydanou v roce 2009 u příležitosti odhalení pamětní desky F. Kopečnému v obci Seloutky u Prostějova, kde prožil dětství.) Cíle textu bude dosahováno i citacemi toho, co o Kopečném napsali jeho kolegové, vynikající jazykovědci (proto je v názvu *njen mýma*), také bych ovšem rád vyjádřil, co na Kopečném nejvíce zaujalo mne.

Jsou jazykovědci různého druhu: Někteří se celý život zaměřují především na jednu širokou problematiku, usilující o její komplexní zpracování. Jiní napsali mnoho kvalitních studií o mnoha dílčích a různorodých tématech, aniž by však některou z jazykových oblastí podali soustavnějším způsobem. Někteří jsou spíše opatrní, neopouštějí hranice koncepce, pojmového aparátu a metodologie, které převzali od svých učitelů, a převzaté spíše jen aplikují na další a další jazykový materiál.

Jsou tací, kteří se raději vyhýbají jednotkám a jevům, které jsou nepodadné, pokud jde o možnost jejich hladké klasifikace do zavedených tříd či kategorií nebo o možnost jejich neproblematické interpretace pomocí osvědčených pojmů. Jsou naopak i tací, pro které jsou právě takové jevy nejlákavějším předmětem zkoumání, rádi se zaměřují na řešení (dílčích) otázek, u nichž mezi jazykovědci není shody, a snaží se rozlousknout daný lingvistický problém; přitom však mnohdy nemají dostatek vůle nebo trpělivosti pro rutinní jazykovědnou práci, a proto se stěží mohou stát autory soustavnějšího lingvistického díla, např. mluvnic nebo jejího oddílu. F. Kopečný patří do skupiny jazykovědců všestranných: v řadě oblastí byl schopen velmi širokého záběru (etymologie, syntax, slovesný vid ...), zároveň se ani v nejmenším nevyhýbal jevům obtížně interpretovatelným. Měl jistě své metodologické zásady, ale jeho invence a fantazie mu nedovolovaly nechat se omezovat nějakým předem pevně daným postupem. K tomu Miroslav Komárek (2007): „František Kopečný byl člověk velmi širokého vzdělání. Nebylo mu nic víc cizí než nějaká skoro dogmatická metoda. To bylo jeho podstatným rysem.“ Kopečný byl (a je) v jazykovědné obci velmi respektovaný – k tomu Petr Karlík (2000): „Z této teorie vyplývá, že [.....] Zní to na první pohled absurdně. Není ovšem nezajímavé, že totéž [...] tušil geniální teoretik syntaxe F. Kopečný.“ Současně však své kolegy mnohdy dráždil neobvyklostí svého pohledu na nej-různější jevy jazykové. Dočkal se proto i ostré kritiky a podstoupil řadu polemik, např. s Ivanem Poldaufem

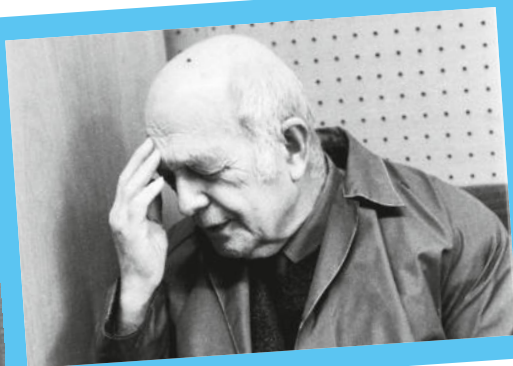
o pojem „nejvlastnější perfektivum“ (perfektivum = dokonavé sloveso) nebo s Karlem F. Svobodou o míru zohledňování formy a významu při interpretaci jazykového jevu. Na osobitost, neotřelost Kopečného názorů a stanovisek poukazují i názvy textů, jimiž různí vynikající lingvisté reagovali (ať souhlasně nebo nesouhlasně) na jeho práci, kupř. *Podnětná kniha o české syntaxi* (recenze od M. Komárka, 1960) nebo *K netradičnímu výkladu kvantitativního přívlastku* (diskusní reakce od K. F. Svobody, 1956). Z Kopečného textů (i z jejich formulačního stylu) je patrné jeho zaujetí pro věc, zaujetí právě zkoumaným tématem. K tomu M. Komárek (2007): „Ale to víte, když jste měl v Olomouci takové dva vidové fanatiky, jako byli Kopečný a Poldauf, těžko jste tomu mohl nějakým způsobem nepodlehout, protože to pro vás začalo být nadmíru zajímavé.“

Hrob Fr. Kopečného
na vrahovickém hřbitově
(foto: Luboš Veselý)

Z dosud nastíněných vlastností Kopečného-jazykovědce mě osobně (jako čtenáře jeho textů) nejvíce zaujala schopnost nahlédnout věci jinak, netradičně, nečekaným, někdy až provokujícím způsobem. Taková schopnost se může dobře projevit právě při zkoumání jednotek a jevů, které se některými svými vlastnostmi vzpírají jednoznačnému, neproblematickému zahrnutí pod určitý (zavedený) pojem, resp. zařazení do určité (zavedené) třídy. Aby bylo zřejmé, které jednotky a jevy mám (typově) na mysli, uvádím pro ilustraci následující otázky (a rovnou dodá-

adjektiva – k významové specifikaci podstatných jmen (substantiv) a plní funkci přívlastku, ale jsou neohebná, zatímco přídavná jména patří ke slovním druhům ohebným (srov. *prima holka*, *prima holku*, *prima holce*, *prima klukovi* oproti *milá holka*, *milou holku*, *milé holce*, *milému klukovi*). Je tedy např. slovo *prima* v důsledku své neohebnosti (nesklonnosti) méně přídavným jménem než např. slovo *milý*? **3)** Je namístě považovat druhý pád *Problémů* ve větě *Problémů postupně přibývalo* za podmět?

vám, že všemi – a mnoha jinými – se Kopečný zabýval):

1) Je namístě považovat slovo *rád* za příslovce, přídavné jméno, anebo za něco mezi? Je pravda, že tak jako prototypická příslovce slouží k rozvíjení sloves (*Pomáhá rád*) a neskloňuje se (nemá pády), disponuje však rodovými a číselnými formami *rád*, *ráda*, *rádo*, *rádi* ... – to je pro příslovce netypické, je to však typické pro přídavná jména. **2)** Je namístě považovat slova jako *prima*, *fajn*, *super*, *khaki*, *lila* atp. za plnohodnotná přídavná jména (adjektiva)? Slouží sice – tak jako prototypická

Má-li být podstatné jméno ve větě podmětem, je prototypicky v prvním pádě a přísudek se s ním shoduje v čísle, popř. i v rodě (*Dědeček se uzdravil*, *Babička se uzdravila*, *Babičky se uzdravily*). Výraz *Problémů* však není prvním pádem a přísudek *přibývalo* (číslo jednotné, rod střední) se s ním neshoduje ani v čísle, ani v rodě (*Problémů* = číslo množné, rod mužský).

Myslím, že právě zodpovídání takovýchto otázek je prubířským kamenem pro ověřování zavedených pojmů a umožňuje hlouběji pronikat ke skutečné podstatě jazykových jevů. Uznáme-li například, že výraz

Problému je podmětem, znamená to, že podstata podmětu (v češtině) nespočívá v tom, že je dané substantivum v prvním pádě a že se s ním přísudek shoduje v čísle (byť jsou to vlastnosti typické), nebo dojdeme-li k závěru, že neohebná adjektiva jsou stejnou měrou adjektivy jako adjektiva ohebná, plyne z toho, že ohebnost není podstatnou vlastností adjektiv (i když je to vlastnost typická a výrazná). Podstatu daných jevů je pak třeba hledat jinde.

nému slovnímu druhu) **formu jedinou** (kupř. přídavné jméno *prima* má vždy jen podobu *prima* (viz příklady výše) nebo zájmeno *jeho* má vždy jen podobu *jeho*: *jeho matka*, *bez jeho matky*, *jeho matce*, *jeho matku* ...).

2) Adjektiva – jak známo – vyjadřují (signalizují) svou příslušnost k danému substantivu tím, že se s ním ve větě shodují v rodě, čísle a pádě. Můžeme např. říct, že adjektivum *snaživý* se k substantivu

Nyní stručně představím alespoň dva příklady Kopečného netradiční interpretace jazykových jevů:

1) Číslovky jako *pět*, *osm*, *deset*, *padesát*, *kolik*, *tolik*, *několik* ad. byly a jsou tradičně pokládány za slova s tzv. dvoutvarovou flexí, dvoutvarovým skloňováním (*pět* – *pěti*, *deset* – *deseti*, *kolik* – *kolika* ...). Podle Kopečného však výrazy *pět* – *pěti*, *deset* – *deseti* nebo *několik* – *několika* nejsou pádové tvary a dané číslovky jsou neohebné, nesklonné. Jeho stanovisko je jistě zarážející, neboť číslovky *pět*, *osm*, *deset* ... evidentně disponují **dvěma formami** (*pět* – *pěti* ...), kdežto o nesklonnosti hovoříme tehdy, má-li slovo (patřící k oheb-

žák ve větě *Snaživému žáků bych pětku nedal* hlásí tak, že nabývá podoby *snaživému* (**3. pád čísla jednotného rodu mužského**), protože substantivum *žák* je **rodu mužského** a má v dané větě podobu *žáku* (**3. pád čísla jednotného**). Adjektiva se tedy k substantivům hlásí kopírováním jejich gramatických kategorií (rodu, čísla a pádu). Mohli bychom také říct, že adjektiva signalizují svou sounáležitost k substantivům díky tomu, že se (tak jako ona) skloňují, že jsou ohebná. Kopečný ovšem tvrdí, že tak jako **ohebná** adjektiva vyjadřují sounáležitost k substantivům **skrze** svou **ohebnost**, vyjadřují **neohebná** adjektiva (*prima*, *super*, *fajn*, *khaki* ...) sounáležitost

*Kopečného ulice... podoba míst někdy není zcela v souladu s košatostí osobností, jejichž jméno nesou
(foto: Luboš Veselý)*

k substantivům – právě naopak – **skrže** svou **neohebnost**, naprostou nesklonnost. Zní to snad absurdně, avšak F. Kopečný skutečně formuluje tak, jako by se nesklonná adjektiva hlásila ke svému substantivu právě tím, že se nesklonují.

Zajímavou a důmyslnou Kopečného argumentaci ve prospěch uvedených

dvou stanovisek tu – pro její vysokou odbornost – neuvádím.

Za zmínku stojí i styl, kterým psal Kopečný odborné texty, neboť i v tomto ohledu byl mezi svými současníky specifický, natož kdybychom provedli srovnání s odborným stylem dnešní bohemistické produkce. Jsem přesvědčen, že dnes by mu mnozí recenzenti v posudcích vytkli nerespektování normy odborného stylu, a požadovali by opravy. Oproti dnešnímu, stylově nevýraznému, uniformnímu, přísně neutrálnímu, až sterilnímu formulování jsou Kopečného texty čtivé, záživné a formulačně osobité. Čtenář vnímá, že je psal zcela konkrétní člověk (František Kopečný), ne automat na produkci odborných textů nebo umělá inteligence. Proto je dobře, že Kopečný nepsal jen texty vysoce odborné (laickému čtenáři těžko přístupné), ale věnoval se i činnosti popularizační. Doporučuji knížku *Průvodce našimi jmény* a knížku *Dobrodružství etymologie*, která obsahuje krátké články otištěné původně v prostějovském časopise *Štafeta*, jehož je kulturně-osvětový věstník prostějovský *Řádky PRO vás* kvalitním nástupcem.

Mgr. Luboš Veselý, Ph.D.
(1977, Most)

Jazykovědec, absolvent bohemistiky na Filozofické fakultě UP v Olomouci, od roku 2005 působí jako výzkumný pracovník v oddělení gramatiky Ústavu pro jazyk český AV ČR; vyučoval na několika vysokých školách, publikuje v odborných časopisech.